

روش های تربیتی مؤثر در نهادینه کردن فرهنگ اربعین حسینی

مهدی میرزایی^۱

فاطمه حسین زاده^۲

عباس عامری پور^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۲۲

چکیده

با توجه به گسترش تهاجم و تبلیغات منفی دشمنان در قالب جنگ نرم دنیای غرب علیه نسل نوجوان که بارها از سوی مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در قالب شبیخون فرهنگی دشمن گوشزد شده است، مفهوم اربعین حسینی، فرصتی گران بها برای افزایش مهارت های ارتباطی، تعاملات فرهنگی، کسب تجربه زیست مؤمنانه و اخوت ایمانی است. بر این اساس اربعین حسینی می تواند زمینه ساز حکومت مهدوی بر مبنای زندگی توحیدی، خادمیت، زائریّت، استقامت، مدارا، گذشت، ایثار، انتظار و زیست موحدانه در برابر جبهه غیر دینی و مادی غرب و دنیای استکبار باشد. در این پژوهش مشخص شد که روش های

۱. کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه تهران. mmirza1000@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه خوارزمی تهران. Fatemeh.H1@gmail.com

۳. کارشناسی ارشد علوم تربیتی پردیس فارابی دانشگاه تهران. Abas.abofazel@gmail.com

تربیتی مانند مشاهده و تقلید، تکرار و تمرین، خطابه، آموزش به شیوه نمایش و غیرمستقیم در نهادینه کردن فرهنگ اربعین حسینی مؤثر بوده است.

کلیدواژه‌ها: تربیت اسلامی، عاشورا، فرهنگ اربعین حسینی، مکتب امام حسین علیه السلام.

مقدمه

قیام امام حسین علیه السلام حادثه عظیمی در تاریخ اسلام بوده است و نقش تعیین کننده‌ای در سعادت مسلمانان و روشن شدن راه هدایت مردم و شیعیان داشته است. بزرگداشت، بازسازی و یادآوری این حادثه و نیز انتقال و نهادینه کردن آن، موجب می‌شود تا بتوانیم از برکات و پیام‌های آن در جامعه و خانواده‌های امروزی به‌ویژه نسل جوان استفاده کنیم. دین مبین اسلام مهمترین رکن تأثیرگذاری و الگوبرداری در زمینه ارزش‌های انسانی و الهی را خانواده می‌داند و در این رابطه بدون تردید یکی از مهمترین ارزش‌های دینی - عبادی و فرهنگی تاریخ شیعه، فرهنگ اربعین حسینی^۱ است.

حوادث گذشته هر جامعه می‌تواند در سرنوشت و آینده آن آثار عظیمی داشته باشد. تجدید آن خاطره‌ها در واقع نوعی بازنگری و بازسازی حادثه است تا مردم از آن استفاده کنند. اگر حادثه مفیدی بوده است و در جای خود منشأ آثار و برکاتی به شمار می‌رفته است، بازنگری و بازسازی آن نیز می‌تواند مراتبی از آن برکات را داشته باشد. علاوه بر این، در همه جوامع انسانی مرسوم است که به نوعی، از حوادث گذشته خود یاد می‌کنند؛ آنها را بزرگ شمرده و به آنها احترام می‌گذارند. خواه مربوط به اشخاصی باشد که در پیشرفت جامعه خود مؤثر بوده‌اند نظیر دانشمندان و مخترعان، و خواه مربوط به کسانی باشد که از جنبه سیاسی، دینی و اجتماعی، در رهایی ملت خود نقش مؤثری داشته‌اند و قهرمان ملی بوده‌اند. همه عقلای عالم برای این‌گونه شخصیت‌ها آیین‌های بزرگداشتی را منظور می‌کنند. این کار براساس یکی از مقدس‌ترین خواسته‌های فطری است که خدا در نهاد

1. Culture of Arbæen Hosseini

همه انسان‌ها قرار داده است و از آن به «حس حق شناسی» تعبیر می‌شود. لذا این خواسته فطری همه انسان‌ها است که در برابر کسانی که به آنها خدمت کرده‌اند حق شناسی و شکرگزاری کنند. افزون بر اینکه یاد آن خاطره‌ها، در صورتی که در سعادت جامعه تأثیر داشته باشد، می‌تواند عامل مؤثر دیگری را در زبان بیان خاطره‌ها بیافریند. در این صورت، گویا خود آن حادثه تجدید می‌شود.

پیاده‌روی اربعین حسینی دارای ابعاد تربیتی مختلفی در بُعد فردی، خانوادگی و اجتماعی است. در بُعد فردی می‌توان به بصیرت‌افزایی، افزایش عزت نفس، الگوپذیری، تفکر و خودسازی معنوی اشاره کرد. در بُعد خانوادگی دربرگیرنده همگرایی نسل‌ها و اصلاح الگوی مصرف بوده و در بُعد اجتماعی نیز شامل هویت دینی و جمعی، بهداشت روانی و اعتماد اجتماعی است (تاج بخش، ۱۳۹۹: ۴۹).

یکی از عواملی که به حفظ بنیان و کارکرد خانواده در مقابل امواجی که کانون این نهاد انسان‌ساز را مورد تهاجم قرار داده است می‌تواند کمک کند، استمداد جُستن از الگوهای زیست دین‌مدارانه است که یکی از این الگوهای زیست خانوادگی مومنانه، حضور در مراسم، زیارت و پیاده‌روی اربعین حسینی است که نمودی از عقلانیت تمدن‌ساز، ایجاد پویایی و حیات مبتنی بر محبت، اتصال به حقیقت ذکرالله و هماهنگی عناصر مختلف خانوادگی را دربردارد (غیاثی فتح آبادی، ۱۳۹۶: ۲۳۹).

مبانی، اصول و روش‌های تربیتی مکتب امام حسین علیه السلام

تربیت یکی از مباحث مورد توجه ادیان و مکاتب مختلف در طول قرون و اعصار بوده است. یکی از مهمترین ابعاد تربیت، بعد تربیت فرهنگی است که بهترین دوران آن، دوران کودکی و نوجوانی است. تربیت فرهنگی در حوزه‌های بینشی، گرایش و رفتاری است که فعالیت‌های فرهنگی مدارس بر تربیت دانش‌آموزان اثرات مثبتی دارد و باید در این بین به روش‌های تربیتی مؤثر، توجه کرد (اسماعیلی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۰۷).

مهمترین مبانی، اصول و روش‌های تربیتی در مکتب ائمه اطهار و به‌ویژه امام حسین علیه السلام مباحث این بخش را شامل می‌شود.

الف) بندگی و خداجویی مطلق انسان: این مبنا از اصولی همچون ایمان عمیق به خدا، تقوا و پارسایی تشکیل شده و روش‌هایی نظیر مراقبه و محاسبه نفس در قالب بازخورد اصلاحی، توکل به خدا و پرهیز از گناهان را در بر می‌گیرد.

ب) عقلانیت و اندیشه‌ورزی انسان: از اصولی نظیر اعتدال و میانه‌روی، بصیرت و تفکر منطقی و اصل تذکر و همچنین از روش‌هایی همچون عبرت‌آموزی و بهره‌گیری از تجربیات گذشته، امر به معروف و نهی از منکر، انذار و تبشیر، یادآوری نعمات الهی و روش اصلاح، نظارت و خود ارزیابی اندیشه و تفکر تشکیل شده است.

ج) کرامت و تکریم انسان: این مبنا اصلی به نام عزت‌مداری و شرافتمندی را در بر دارد که از روش‌هایی مانند دوری از ذلت‌پذیری و خواری، ایثار و از خود گذشتگی، آزادگی از قید و بند دنیوی، عیب پوشی، تکریم شخصیت و پاکدامنی تشکیل شده است.

د) ضعف انسان: اصل سعه صدر و روش‌هایی نظیر انعطاف‌پذیری و صبر در استقامت در شکیبایی بر محنت‌ها و مصیبت‌ها و همچنین اصل مسامحت که خود از روش‌های، مرحله‌ای (تدریجی) و تجدید تکالیف و توجه به میزان و سطح توانایی‌های فردی تشکیل می‌شود، در این مبنا قابل مشاهده است.

ه) هدایت‌پذیری انسان: این مبنا، دو اصل تعلیم و تبلیغ و ارشاد را در بر گرفته است. اصل تعلیم خود از روش‌هایی همچون اسوه‌پذیری و الگوبرداری رفتاری، آزادی در انتخاب، پاسخگویی به پرسش‌ها و ابهامات و در نهایت تأثیرپذیری از محیط تشکیل شده است. اصل تبلیغ و ارشاد نیز روش‌هایی مانند مباحثه، مناظره و پند و موعظه را شامل می‌شود.

و) جذبه، حُسن و احسان: اصل فضل شامل روش‌های بخشش و عطا، تشویق و ترغیب و روش محبت و عطوفت؛ اصل تواضع و فروتنی حاوی روش خوش خلقی؛ اصل آراستگی شامل روش آراستگی ظاهری و روش تزئین کلام؛ سه اصل اساسی در این مبنا هستند.

با توجه به مبانی، اصول و روش‌های تربیتی استخراج شده از دیدگاه و اندیشه‌های تربیتی ائمه اطهار علیهم‌السلام و به ویژه امام حسین علیه‌السلام، می‌توان گفت موارد ذکر شده، بهترین مبنا

و اصول و روش‌هایی هستند که می‌توانند ارزش‌ها و اعتقادات دینی و به‌طور کلی فرهنگ دینی همچون فرهنگ اربعین حسینی را به نوجوانان انتقال دهند و نهادینه شوند.

نهادینه کردن فرهنگ اربعین حسینی

امروزه کشورهای غربی در تلاش‌اند تا زبان و فرهنگ اجتماعی خود را به کشورهای در حال توسعه به‌ویژه کشورهای اسلامی منتقل کنند و آنها را در معرض هجوم فرهنگی قرار دهند. نفوذ فرهنگ‌ها موجب تضعیف و کمرنگ شدن هویت ملی و ارزش‌های فرهنگی و دینی طرفین می‌شود.

یکی از مهمترین و اصیل‌ترین ارزش‌های کشورهای اسلامی نظیر ایران، فرهنگ اربعین حسینی و زنده نگه داشتن واقعه عاشورا به‌عنوان یک میراث معنوی است. زیارت اربعین^۱ و پیاده‌روی اربعین^۲ به‌عنوان یک اعتقاد و فرهنگ غنی شیعی، سرشار از درس‌های گوناگون برای مردم و به‌خصوص خانواده‌ها است.

آیین اجتماعی اربعین، تبلوری از آداب، فرهنگ و تاریخ تشیع به‌شمار می‌رود. این آیین شیعی، برآمده از محبتی به سیدالشهداء علیه السلام است که همبستگی اجتماعی و بنیاد دینی را شکل می‌دهد. اربعین، تجمع خودجوش و مردمی است که آثاری همچون انسجام درون دینی و برون دینی، انتقال و نهادینه‌سازی مؤلفه‌های ارزشی قیام حسینی به دیگر ادیان، تغییر در سبک زندگی کنشگران اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و خانوادگی، تقویت باور و یاد خداوند، ارائه نمونه‌ای عینی از سبک زندگی مهدوی برپایه انتظار، میل به ایثار و فداکاری و ارائه چهره واقعی از شیعه به دنیا دارد (فتح الله نژاد زنگی آبادی، ۱۳۹۷: ۴۶).

اربعین یادآور فرهنگ مقاومت و پایداری، ذلت‌ناپذیری، شجاعت، ایثار و فداکاری، حق‌طلبی، صبر، رضا، تسلیم، شوق، اخلاص، یقین، اطمینان نفس، امر به معروف و نهی از منکر، ظلم‌ستیزی، دفاع از دین و شرف و بر ملا کردن چهره واقعی ستمکاران است (مجیدی، ۱۳۹۰: ۵۹). فرهنگ اربعین حسینی اگر بر اساس مستندات تاریخی شیعه و به

1. Pilgrimage Arbaeen
2. Walking Arbaeen

دور از تعصبات و بدفهمی‌ها در محیط خانواده و با روش‌های مناسب به نوجوانان منتقل و نهادینه شود، به عنوان دژی محکم در مقابل تهاجمات و انحرافات و پشتوانه محکمی برای شیعه قلمداد می‌شود.

ریشه‌های زیارت اربعین حسینی را باید در جنبش و عشق به امام حسین علیه السلام، تداوم و تقویت فرهنگ حسینی، ارتباط اربعین با احساسات مردمی، کسب تجارب زیسته خوش آیند مردم در زیارت اربعین، حفظ و انسجام مداوم این آیین در نزد مردم و ارادت به خاندان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در بین خانواده‌ها جستجو کرد (مجتبی حسین^۱، ۲۰۱۸: ۱۷). ابعاد اهمیت فرهنگ‌سازی و نهادینه کردن مفاهیم فرهنگ اربعین حسینی برای نوجوانان به شرح زیر است:

- تأکید مذهب شیعه و روایات متعدد و معتبر و همچنین تأکید بزرگان و شخصیت‌های اسلامی و انقلابی در مورد جایگاه، اهمیت و ارزش فرهنگ اربعین حسینی.

- برخورداری نوجوانان از ضمیر پاک و منزه و گرایش اثرپذیرتر در دریافت و پذیرش فرهنگ اربعین حسینی و ارزش‌های اعتقادی-مذهبی حاکم بر خانواده‌ها.

- ریشه داشتن ذهنیت خانواده‌ها و نوجوانان در پذیرش عقاید دینی و مذهبی و فرهنگ غنی اسلامی - شیعی و انقلابی در مقابله با ارزش‌های غیرالهی، غیراسلامی و غیرانقلابی فرهنگ مادی دنیای غرب.

- اهمیت فرهنگ اربعین قیام حسینی به عنوان نماد ولایت‌پذیری و ولایت‌مداری و همچنین ایثار و فداکاری و دفاع از حق و راستی در مقابل باطل و زنده نگه داشتن ارزش‌ها و اعتقادات ائمه اطهار علیهم السلام در جامعه.

- افزایش حجم فشارها و تبلیغات منفی دنیای استکبار و دشمنان علیه ارزش‌های انقلابی، اسلامی، اعتقادی و دینی خانواده‌ها و نسل نوجوان به ویژه شیعیان در سراسر جهان.

- اهمیت و جایگاه خانواده به عنوان اولین و مهمترین نهاد دینی، تربیتی، اجتماعی و

1. Mojtaba Hasein, U

فرهنگی تأثیرگذار در فرهنگ‌پذیری و درونی نمودن ارزش‌های اسلامی، انقلابی، اعتقادی و دینی شیعی مانند فرهنگ اربعین حسینی در نوجوانان.

ابعاد و مراحل نهادینه کردن فرهنگ اربعین حسینی

بازشناسی فرهنگ اهل بیت علیهم‌السلام، ارتقاء فرهنگ ایثار و فداکاری، نظم و انسجام دینی، تحکیم همبستگی، اتحاد و همگرایی اجتماعی و صیانت از سرمایه اجتماعی از مهمترین پیام‌های پیاده‌روی اربعین به عنوان یک رسانه اجتماعی است (غفاری هاشجین و محمدی خانقاهی^۱، ۲۰۱۹: ۹۳۳).

اربعین حسینی در درون خود پیام‌های فراوانی در ابعاد مختلفی دارد و از اهمیت فراوانی برخوردار است: ۱- بُعد معرفتی فرهنگ اربعین، ارتباط با خداوند، اندیشه‌ها و ایده‌های الهی و کسب رضایت خداوند و شناخت مقدرات او است. به عبارتی دیگر ثمره حقیقی معرفت، محبت و اطاعت الهی است که به معنی اخص، عصاره نهضت سید الشهداء علیه‌السلام می‌باشد. ۲- بُعد عرفانی فرهنگ اربعین، راه و رسم سلوک خدا پسندانه و منطبق با خط انبیاء و اولیاء را بیان می‌کند و خط بطلانی بر عرفان صوفی منشا نه و دور بودن از صحنه حق و باطل و عمل به تکلیف اجتماعی است. چنین عشقی فنا فی الله را در پی دارد و این فنا و جذبه سبب می‌شود که جز ذات احدی و جز رضای خالق، چیزی را به حساب نیاورد و از هر چه که مانع این وصال می‌شود، بگذرد. گذشتن از همه چیز برای خداوند یکی از جلوه‌های عشق عرفانی و فدا کردن جسم برای تعالی جان (روح) جلوه دیگر آن است. ۳- فرهنگ اربعین حسینی در بُعد هدایتی، هدایت راستین و راه روشن است. هدایتی به راه حقیقی که همان دفاع از جبهه حق در مقابل جبهه باطل و قیام برای خداوند و زنده نگه داشتن دین خداوند و رسول او و همچنین امر به معروف و نهی از منکر است. ۴- در بُعد عبادی، زنده نگه داشتن یاد و خاطره قیام سالار شهیدان و یاران باوفایش در مقابل کفار و ملحدان جبار و حکومت فاسد امویان، در نزد خداوند دارای اجر و پاداش زیادی است و چنانکه می‌دانیم امام حسین علیه‌السلام سید شباب اهل

1. Ghaffari Hashjin, Z & Mohammadi Khanghahi, M

بهشت بوده و گریه برایشان، گریه در راه خدا و زنده نگه داشتن حق و حقیقت و اسلام واقعی و میراث نبوی یعنی ولایت اهل بیت و ائمه اطهار علیهم السلام است (همت بناری، ۱۳۷۹: ۷).

مراحل نهادینه کردن فرهنگ زیست بوم اربعین حسینی از این قرار است:

- شرکت در مراسمات اربعین حسینی: این مرحله، مرحله ظاهری فرهنگ اربعین است و اشاره به شرکت در مراسمات، عزاداری، زیارت و پیاده‌روی اربعین دارد.

- توجه به معانی، درک و فهم پیام‌های فرهنگ اربعین حسینی: شرکت در مراسمات و عزاداری نظیر زیارت و پیاده‌روی اربعین باید با توجه به معانی و تدبیر در این واقعه عظیم تاریخی باشد و نوجوانان پیام‌های ضمنی و آشکار واقعه محرم و عاشورا را درک و فهم باطنی کنند.

- عمل به فرهنگ اربعین حسینی: در این مرحله علاوه بر درک مفاهیم و معانی فرهنگ حسینی باید به آن در جامعه عمل کرد و زندگی عاشورایی را برگزید و آن را درونی کرد. در این مرحله در صورت عمل به دستورات الهی در قالب پیام‌های ضمنی و آشکار فرهنگ حسینی، آثار و فواید آن همواره در سلامت روحی و روانی و نیز گسترش وظایف دینی نظیر امر به معروف و نهی از منکر، ظلم ستیزی، دوری از ذلت‌پذیری و خواری، دفاع از آرمان‌ها و ارزش‌های دینی و اسلامی، دفاع از مظلومان، شجاعت و فداکاری در راه دین و اسلام، ولایت‌پذیری و ولایت‌مداری، وفاداری، حق‌طلبی و حقیقت‌خواهی، آزادگی، صبر و پایداری بر مشکلات و مصیبت‌ها در راه سرافرازی دین، عزت‌مداری و شرافتمندی، بصیرت و آگاه‌سازی از اهداف شوم دشمنان، دشمن‌شناسی، برملاسازی نقشه‌ها و چهره واقعی دشمن و در نهایت قرب به حق مورد تأکید قرار گرفته است.

روش‌های تربیتی فرهنگ‌سازی اربعین حسینی

برای رسیدن به اهداف اسلامی و شیعی از جمله فرهنگ‌سازی، فرهنگ غنی و متعالی اربعین حسینی، شیوه‌های آموزشی و تربیتی متنوعی است که هر کدام شرایط و ضوابط خود را دارد. روش‌های تربیتی فرهنگ‌سازی اربعین حسینی از این قرار است:

۱- آموزش به شیوه مشاهده و تقلید: مشاهده رفتار به صورت مستقیم و بدون واسطه و تقلید از آن، قدرت اثرگذاری و ماندگاری بیشتری در ذهن مخاطبان دارد. دین اسلام بر آموزش مطالب و ارزش‌های دینی از جمله مراسمات مربوط به اربعین مانند پیاده‌روی و زیارت، با استفاده از مشاهده رفتار و تقلید از آن تأکید کرده است.

۲- آموزش به شیوه تکرار و تمرین: برای نشان دادن اهمیت موضوع و هضم آن در ذهن مخاطب، تکرار و تمرین، اهمیت دارد. این مسأله به سبب یادآوری مطالب آموزش داده شده مربوط به فرهنگ اربعین از اهمیت فراوانی برخوردار است.

۳- آموزش خطابه‌ای: پیامبر دین اسلام ﷺ، امامان معصومین علیهم‌السلام و بزرگان مذهب شیعه، در اجرای روش‌های تربیتی خود، در مناسبت‌ها و شرایط گوناگون از خطابه‌های جذاب و دلنشین با زبانی لطیف و گویا استفاده می‌کردند. فن خطابه می‌تواند ابعاد فرهنگ اربعین حسینی را به شیوه مطلوب و آسان در مخاطبان نهادینه کند.

۴- آموزش به شیوه نمایش خود عمل: دین اسلام علاوه بر آموزش نظری از آموزش‌های عملی به صورت انجام دادن خود عمل (هدف) نیز استفاده می‌کرد. این شیوه در تحقق اهداف آموزشی و تربیتی و رسیدن سریع به حصول نتایج، بسیار مؤثر است.

۵- آموزش به شیوه غیرمستقیم: برخلاف روش مستقیم در امور دینی و عبادی که گاهی از طرف مخاطبان قابل پذیرش نیست و سرپیچی صورت می‌گیرد، روش غیرمستقیم به شیوه کنایه‌ای، شعر، تعزیه، خطاطی، نقاشی، کتابخوانی، سرود، صنایع دستی و سایر موارد، برای نهادینه کردن فرهنگ اربعین حسینی، بسیار سودمند است.

مقوله تربیت و تهذیب نفس، از غنی‌ترین مفاهیمی است که در فرهنگ دینی ما متجلی است. ارباب فضیلت و صاحبان کرامت در سیره علمی و عملی خود به اثبات رسانده‌اند که حیات انسانی در سایه ارزش‌های تربیتی مقدور است و انسان با ارزش‌های تربیتی و اخلاقی از حیات بدوی به حیات طیبه و ابدی گام برمی‌دارد. در جلوه‌های تربیتی فرهنگ عاشورای حسینی می‌توان به رکن آزادگی و عزت‌مداری بر محورهای تربیت اخلاقی، جمعی و سیاسی اشاره کرد (امیری و محمد شفیع، ۱۳۹۳: ۱۰۹).

تحلیل نقش عوامل محیطی خانواده‌ها در نهادینه کردن فرهنگ اربعین حسینی

خانواده، اولین و مهمترین نهاد تربیتی، اجتماعی و فرهنگی در همه جوامع و ادیان به ویژه دین اسلام است. نقش محیط در انتقال و نهادینه کردن ارزش‌ها و اعتقادات فرهنگی، دینی و عبادی در فرزندان از اهمیت بسیار والایی برخوردار است. لذا محیط خانواده، به عنوان اولین و حساس‌ترین محیط دینی، تربیتی و اجتماعی فرهنگ زیست بوم اربعین به عنوان یک مقوله ارزشی و اعتقادی حائز اهمیت است.

خانواده از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی در هر جامعه‌ای محسوب می‌شود. اجتماعی شدن در فرهنگ اسلامی همراه با الگوسازی و الگوبرداری از اجتماع کوچک و گرم و پر محبت خانواده صورت می‌گیرد. ولی خانواده امروزی در یک دگردیسی تاریخی در حال از دست دادن کارکردهای اجتماعی خود است که ناگزیر باید از الگوی زیست دین‌مدارانه برای رویارویی با مشکلات و حفظ بنیان خود استفاده کند. زیارت و تجمع اربعین نمودی از این الگوست (غیائی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۱۹). مهمترین عوامل محیطی خانواده‌ها در پذیرش فرهنگ اربعین حسینی در نوجوانان به شرح زیر است:

۱. میزان رضایت کودکان و نوجوانان از روابط خود با اعضای خانواده و والدین: ارتباطات انسانی و فضای مطلوب روانی - عاطفی درون خانواده‌ها با کودکان و نوجوانان از عوامل مهم برای پذیرا کردن ارزش‌های اعتقادی و دینی است. اگر در خانواده‌ها روابط توأم با حس اعتماد متقابل، احترام به عقاید و ارزش‌های یکدیگر، احترام به شخصیت و ابراز وجود مهیا باشد، نوجوانان رضایت و آمادگی بهتری برای پذیرش فرهنگ‌ها و ارزش‌های اسلامی و اعتقادی نظیر فرهنگ اربعین حسینی را خواهند داشت.

۲. میزان انسجام و پیوستگی عاطفی و مذهبی نوجوانان با اعضای خانواده و والدین: درک احساسات و نیازهای عاطفی و روانی و همچنین نیازهای دینی و اعتقادی نوجوانان نظیر محبت، عشق، دوستی، وفاداری، حق‌طلبی، صداقت، توجه، ایثار، فداکاری، صبر، مشارکت گروهی، حقیقت، عدالت، دگرخواهی، خدا جویی، پرهیزگاری، ایمان و عمل صالح، توکل، نیت و عمل شایسته، تلاش، ادای تکلیف، دوری از دنیاپرستی توسط والدین و دیگر اعضای خانواده در پرورش بعد نگرشی و احساسی و همچنین

مذهبی آنان در پذیرش ارزش‌ها و اعتقادات بسیار مؤثر است.

۳. میزان توجه والدین به ارزش‌ها و اهمیت دادن به اعتقادات، مراسمات و ارزش‌های مذهبی: فرایند یادگیری و فرهنگ‌پذیری نوجوانان تا حد زیادی از طریق مشاهده غیرمستقیم و الگوبرداری از خانواده‌ها صورت می‌گیرد. این نوع سرمشق‌گیری در پذیرش و درونی‌سازی فرهنگ به میزان بالایی تأثیر دارد. خانواده‌هایی که پایبند به رعایت اصول و اعتقادات ارزشی و دینی هستند و به ارزش‌هایی نظیر ایام محرم، عاشورا، اربعین و ماه صفر توجه دارند، فرزندانشان نیز راحت‌تر مسائل ارزشی و اعتقادی را در درون خود پذیرا بوده و الگوبرداری می‌کنند.

۴. امکانات و تسهیلات خانواده برای نهادینه کردن فرهنگ اربعین حسینی در نوجوانان: حضور در مراسمات هئیت‌ها و حسینیه‌های مختلف مذهبی، زیارت اربعین، شرکت در مراسم تعزیه خوانی، پیاده‌روی اربعین، الگوبرداری و اسوه‌سازی از قهرمانان محرم و عاشورا، فضا سازی معنوی، خرید کتاب و سایر محصولات فرهنگی-مذهبی امکاناتی هستند که خانواده می‌تواند برای نهادینه شدن فرهنگ حسینی استفاده کند.

پیشنهادهات

مهمترین توصیه‌ها و راهکارهای اجرایی نهادینه کردن فرهنگ اربعین حسینی در نوجوانان به شرح زیر است:

۱. ضرورت آشنایی والدین و خانواده‌ها با فلسفه، تاریخ و فرهنگ حسینی، ایام محرم، عاشورا، اربعین و ماه صفر.

۲. انتقال صحیح فرهنگ اربعین حسینی در محتوای کتاب‌های درسی نوجوانان.

۳. همکاری و برگزاری جلسات صمیمانه خانواده‌ها با نهادها و افرادی نظیر متولیان امور مذهبی، فرهنگ و ارشاد اسلامی، ستاد تبلیغات، روحانیون و ائمه جماعت، کارشناسان و مبلغان امور دینی، هئیت‌ها و حسینیه‌ها، مداحان اهل بیت علیهم‌السلام، مطبوعات، کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان، مشاوران و متخصصان تربیت دینی، مساجد، معلمان و مربیان پرورشی مدارس، دانشگاه‌ها و سایر نهادها و ارگان‌های مربوط در نهادینه کردن فرهنگ اربعین حسینی.

۴. تهیه و توزیع رایگان کتاب، مجلات و دیگر محصولات متنوع فرهنگی با موضوع فرهنگ اربعین حسینی در بین خانواده‌ها و نوجوانان.

۵. خانواده‌ها برای نهادینه شدن فرهنگ اربعین حسینی در میان نوجوانان باید از روش‌هایی نظیر تقلید و مشاهده، تقویت و تشویق، محبت و مدارا، یادگیری ضمنی، ارائه اسوه‌ها و نمونه‌های برتر، الگوسازی، فضا سازی معنوی، امر به معروف و نهی از منکر، موعظه و اندرز، فعالیت‌های متنوع هنری نظیر نقاشی، طراحی، خطاطی، قصه خوانی، داستان‌ها، نمایش، اشعار، تعزیه خوانی، ثبت خاطره‌ها، شرکت در مراسمات و عزاداری‌ها استفاده کنند.

نتیجه

زیست بوم اربعین حسینی، فرصتی برای افزایش مهارت‌های ارتباطی، تعاملات فرهنگی، کسب تجربه زیست مؤمنانه و اخوت ایمانی فرزندان به عنوان زمینه‌سازان حکومت مهدوی بر مبنای خادمیت، انتظار، استقامت، مدارا، گذشت و ایثار است. محرم، عاشورا و اربعین در قالب فرهنگ حسینی به عنوان یک قیام الهی و دینی از اهمیت زیادی برخوردار است و درس‌های نهفته زیادی را به همراه دارد. اربعین حسینی از وجوه ممتاز هجرت در فرهنگ شیعی است که به عنوان بزرگ‌ترین اجتماع انسانی جهانی برگزار می‌شود. این اجتماع با شکوه مذهبی علاوه بر دارا بودن وجوه ممتاز مذهبی، واجد پیام‌های عمیق سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و خانوادگی است. یکی از راه‌های بررسی وجوه اجتماعی این رویداد، بررسی و مطالعه آن در بستر نهاد خانواده است. خانواده به عنوان اولین و مهمترین نهاد اجتماعی در انتقال و نهادینه کردن امور اعتقادی و ارزشی از اهمیت بالایی برخوردار است. با توجه به این مسئله، ایجاد اصلاحات بنیادی به منظور تغییر در نگرش نوجوانان نسبت به محیط خانواده و مناسک مذهبی و همچنین اصلاح روش‌ها و الگوهای تعاملی - رفتاری آسیب‌زا میان نوجوانان و والدین می‌تواند زمینه‌ساز تحولات اساسی در شخصیت کودکان و نوجوانان شده و نه تنها نگرش آنها را نسبت به صورت ظاهری اعمال اعتقادی، عبادی و دینی در خانواده بهبود بخشد بلکه در جهت‌گیری اصولی و واقعی نه ریاکارانه به سوی ارزش‌های اعتقادی، الهی

وانسانی آنها را هدایت کند.

منابع

- اسماعیلی، محبوبه و همکاران (۱۴۰۰)، «بررسی رابطه فعالیت های فرهنگی مدارس و تربیت فرهنگی دانش آموزان در آموزش و پرورش منطقه ۵ شهر تهران»، فصلنامه پژوهش های جامعه شناختی، سال پانزدهم، شماره ۳، ۱۱۱-۹۵.
- امیری، سید محمد و محمدرضا محمد شفیع (۱۴۰۰)، «جلوه های تربیتی قیام عاشورای حسینی علیه السلام»، کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی.
- تاج بخش، غلامرضا (۱۳۹۹)، «پیاده روی اربعین و ابعاد تربیتی آن»، فصلنامه بصیرت و تربیت اسلامی، دوره هفدهم، شماره ۵۴، ۶۲-۴۱.
- فتح الله نژاد زنگی آبادی، هادی (۱۳۹۷)، «نقش فرهنگی تجمع اربعین حسینی»، فصلنامه فرهنگ زیارت، دوره دهم، شماره ۳۷، ۵۰-۲۷.
- غیاثی فتح آبادی، هادی (۱۳۹۶)، «کارکردهای پیاده روی زیارت اربعین در تقویت نهادهای تمدن ساز نوین اسلامی؛ مورد مطالعه: نهاد خانواده»، سومین همایش زیارت اربعین.
- غیاثی، هادی و همکاران (۱۴۰۰)، «واکاوی اثرهای مناسک دینی در زیست خانوادگی، مورد مطالعه آیین پیاده روی زیارت اربعین حسینی»، فصلنامه مطالعات فرهنگ و ارتباطات، دوره بیست و دوم، شماره ۵۶، ۲۴۰-۲۱۹.
- مجیدی، مهران (۱۳۹۰)، «عشق الهی در مکتب حسینی»، ماهنامه آموزشی و تربیتی پیوند، شماره ۳۸۶.
- همت بناری، علی (۱۳۷۹)، «امام حسین علیه السلام و تربیت فرزندان»، ماهنامه کوثر، شماره های ۳۷، ۳۸ و ۳۹.

- Ghaffari Hashjin, Z. Mohammadi Khangahi, M (2019), "Messages of Arbaeen Walking as Media", *International Journal of Multicultural Multireligious Understanding*, Volume 6, Issue 6.
- Mojtaba Hasein, U (2018), "A Phenomenological Study of Arbaeen Foot Pilgrimage in Iraq", *Tourism Managment Prespectives*, Vol. 26.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی